

СЕКЦІЯ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.015.31:005.57

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-104-4>**РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СПІЛКУВАННІ УЧАСНИКІВ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Башкір Ольга Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки
*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*
olga.bashkir@hnpu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-5237-9778

Золотухіна Світлана Трохимівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки
*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*
kaf_pedagogik@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3535-5974

Бі Юнь,
аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки
*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*
biyun1995@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9738-6445

Розвиток комп'ютерної техніки та комунікативних технологій початку XXI сторіччя дав потужний поштовх новому етапу розвитку взаємодії учасників освітнього процесу в закладах вищої освіти, відкрив шляхи впровадження комп'ютерних засобів педагогічної комунікації. Таке явище, як «електронне навчання», широко використовується в навчальному процесі навіть очної форми навчання під час написання тестів, творів, рефератів, курсових, дипломних робіт тощо. В умовах війни електронне навчання стало єдиним можливим для українців, які перебувають у постійному емоційному стресі через невпевненість і невизначеність. Питання культури онлайн-спілкування загострилося через невміння стримувати учасниками освітнього процесу закладу вищої освіти свої емоційні переживання.

Мета статті – визначити роль і місце емоційного інтелекту в системі комунікативної взаємодії учасників освітнього процесу закладів вищої освіти України в умовах офлайн- та онлайн-навчання у воєнний час. **Методи.** Під час написання статті автори вдалися до таких методів науково-педагогічного дослідження, як: методи вивчення науково-теоретичних джерел (бібліотечно-бібліографічні, методи логічної обробки тексту, методи творчої діяльності у зв'язку із прочитаним); методи вивчення педагогічного процесу у природних умовах (анкетування); теоретичні методи дослідження (аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація). **Результати.** У статті авторами зазначено, що для ефективного онлайн-спілкування в умовах освітнього середовища закладу вищої освіти всім учасникам освітнього процесу необхідно мати, окрім високого рівня комунікативної мовленнєвої культури та культури спілкування, належний рівень емоційного інтелекту. Емоційний інтелект під час стресових ситуацій воєнного часу сприяє командній роботі здобувачів освіти, налагодженню індивідуального розвитку кожного, розв'язанню, а головне – запобіганню конфліктним ситуаціям, емоційному вигоранню викладачів. Загалом, розвиток емоційного інтелекту відіграє важливу роль у створенні стійкого та гуманного психосоціального середовища під час війни та конфліктів. **Висновки.** З огляду на це і здобувачам освіти, і викладачам варто опановувати знання, правила й уміння застосовувати на практиці норми сучасної літературної мови, зокрема епістолярного стилю, стежити за своїм мовленням і висловлюваннями, інтонацією та гучністю мовлення; не припускати помилок у вимові, уживанні форм слів, побудові речень, щоб не виникло подвійного розуміння сенсу висловлювання; учитися відчувати свого співрозмовника, добирати найбільш прийнятні для кожного випадку слова та конструкції; вдаватися до емпатії інших і постійної рефлексії з огляду на власні відчуття та переживання.

Серед аспектів емоційного інтелекту учасників освітнього процесу у статті визначено такі: емоційну саморегуляцію; емпатію; спроможність вирішувати конфлікти; комунікаційні навички; стресостійкість.

Ключові слова: спілкування, культура, університет, дистанційна освіта, емоційний інтелект, учасник освітнього процесу.

THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE COMMUNICATION OF PARTICIPANTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Bashkir Olha Ivanivna,
Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor,
Professor at the Department of Education and Innovative Pedagogy
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
olga.bashkir@hnpu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-5237-9778

Zolotukhina Svitlana Trokhymivna,
Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor,
Professor at the Department of Education and Innovative Pedagogy
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
kaf_pedagogik@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3535-5974

Bi Yun,
Postgraduate Student at the Department of Education and Innovative Pedagogy
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
biyun1995@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9738-6445

The development of computer technology and communication technologies in the early 21st century provided a powerful impetus for a new stage in the interaction of participants in the educational process in higher education institutions, paving the way for the implementation of computer tools in pedagogical communication. The phenomenon of “e-learning” is widely used in the educational process, even in face-to-face learning, during the writing of tests, essays, abstracts, course papers, theses, etc. During the war, e-learning has become the only possible option for Ukrainians who are in constant emotional stress due to uncertainty and ambiguity. The issue of online communication culture has become acute due to the inability of participants in the educational process of higher education institutions to control their emotions. **Purpose.** The purpose of the article is to determine the role and place of emotional intelligence in the system of communicative interaction among participants in the educational process in Ukrainian higher education institutions during offline and online learning in times of war. While writing the article, the authors used various methods of scientific and pedagogical research, including methods of studying scientific-theoretical sources (library-bibliographic methods, methods of logical text processing, methods of creative activity related to reading); methods of studying the pedagogical process in natural conditions (survey); and theoretical research methods (analysis, synthesis, abstraction, concretization). **Methods.** In the article, the authors note that in order to have effective online communication in the educational environment of higher education institutions, all participants in the educational process need not only a high level of communicative language culture and communication skills but also a proper level of emotional intelligence. **Results.** Emotional intelligence during stressful situations in times of war contributes to teamwork among students, fosters individual development, facilitates problem-solving, and, most importantly, prevents conflicts and emotional burnout among teachers. Overall, the development of emotional intelligence plays a crucial role in creating a resilient and humane psychosocial environment during times of war and conflicts. **Conclusions.** In light of this, both students and teachers should acquire knowledge, rules, and skills to apply the norms of contemporary literary language, including the epistolary style, in practice. It is important to be mindful of one’s speech and expressions, intonation, and speech volume. Avoiding errors in pronunciation, word usage, and sentence structure is crucial to prevent misunderstandings in the meaning of statements. Learning to sense one’s interlocutor, choosing the most suitable words and constructions for each situation, practicing empathy towards others, and engaging in constant reflection regarding one’s own feelings and experiences are essential aspects of effective communication.

Among the aspects of emotional intelligence identified in the article for participants in the educational process are the following: emotional self-regulation, empathy, conflict resolution skills, communication skills, and resilience to stress.

Key words: communication, culture, university, distance education, emotional intelligence, participant in educational process.

Вступ. Спілкування є необхідною умовою активної взаємодії учасників освітнього процесу вищої школи. У спілкуванні людина проявляє та формує свої знання, здібності, індивідуальність, творчий потенціал, цінності, світогляд, розвивається водночас як особистість і суб'єкт діяльності. У цьому розумінні спілкування є найважливішим чинником становлення людини та її унікальності.

У часи глобальної дистанційної освіти в Україні, особливо в умовах воєнного стану, спілкування на рівні комунікації заповнило особистісний простір кожного викладача в межах як проведення фіксованих занять, так і постійної комунікації нон-стоп у соціальних мережах і меседжах, на онлайн-освітніх платформах і в чатах. Через низку суб'єктивних причин студенти вишів не відвідують заняття у відведений час і змушені навчатися за індивідуальним графіком, звертатися до викладачів за постійними консультаціями, і інколи втрачають відчуття часу та субординації, що знижує рівень культури спілкування учасників освітнього процесу загалом. У зв'язку із цим постає питання формування у студентів і викладачів емоційного інтелекту, який зменшує напругу та сприяє налагодженню контактів у будь-яких умовах.

В епоху активного розвитку комп'ютерних технологій і поширення інтернету особливо увагу привертають питання, пов'язані з різноманітними аспектами культури комунікації, якими цікавилися відомі вітчизняні педагоги: Н. Волкова, Ф. Бацевич, Н. Гез, Н. Майер, Т. Чмут, Л. Полюга, С. Абрамович, Л. Мацько, В. Луценко й інші. Питання емоційного інтелекту у взаємодії людей досліджували Н. Діомідова, В. Зарицька, А. Костюк, В. Моргунов, Н. Коврига, М. Кузнєцов, Е. Носенко, А. Чернявська й інші.

Мета статті – визначити роль і місце емоційного інтелекту в системі комунікативної взаємодії учасників освітнього процесу закладів вищої освіти України в умовах офлайн- та онлайн-навчання у воєнний час.

У дослідженні визначено комплекс методів, а саме: методи вивчення науково-теоретичних джерел (бібліотечно-бібліографічні, методи логічної обробки тексту, методи творчої діяльності у зв'язку із прочитаним); методи вивчення педагогічного процесу у природних умовах (анкетування); теоретичні методи дослідження (аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація).

Теоретичне обґрунтування проблеми. Використання комп'ютерів як засобів комунікації започаткувало в наш час становлення нового виду комунікації – комп'ютер-

ної, яка активно розвивається в освітньому просторі, особливо в умовах дистанційного навчання, в умовах війни, коли емоційний інтелект кожного учасника освітнього процесу перебуває на стадії випробувань та інтенсивного становлення (Башкір, Денисенко, 2023; Башкір, 2023).

Емоційний інтелект викладача та студента важливий для успішної освітньої взаємодії та створення позитивного навчального середовища. Емоційний інтелект викладача розкривається через такі складники: *емпатію* (здатність відчувати та розуміти емоції студентів; викладач, який розуміє студентські переживання, може краще відповідати на їхні потреби); *керування стресом* (здатність ефективно керувати власним стресом і демонструвати стійкість у непередбачених ситуаціях); *комунікативні навички* (висловлювання думок та ідей чітко та виразно; здатність сприймати та відповідати на запити студентів); *мотивацію* (здатність надихати та мотивувати студентів; емоційно залучений викладач може передати свою енергію й ентузіазм); *самопізнання* (розуміння власних емоцій і впливу, який це може мати на власну ефективність викладача).

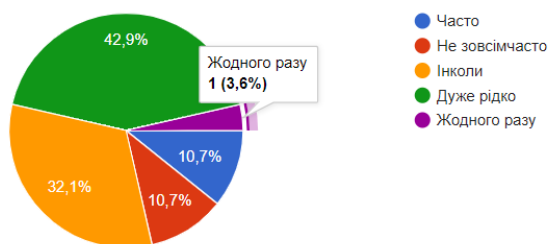
Досвід комп'ютерної комунікації свідчить про відсутність у молоді, окрім емоційного інтелекту, ще й культури онлайн-спілкування, що негативно впливає на якість освітнього процесу та призводить до емоційного вигорання як викладачів, так і здобувачів освіти. У вишах студенти лише філологічних факультетів вивчають стилі мовлення, зокрема епістолярний. Аналіз освітніх програм ЗВО свідчить, що здобувачі освіти загалом не вивчають специфіки та культури онлайн-спілкування, яке відрізняється від інших стилів мовлення. А емоційний інтелект у процесі спілкування взагалі залишається досі поза увагою як практиків, так і теоретиків педагогіки.

Методологія та методи. У процесі дослідження зазначимо, що емоційний інтелект із боку здобувачів освіти має свої особливості у складниках. До них, зокрема, належать такі: *емпатія*, яка передбачає здатність відчувати емоції товаришів і розуміти їхні перспективи; *співпраця*, яка забезпечує конструктивне співробітництво з іншими учасниками освітнього процесу; *саморегуляція*, що уможливорює здатність контролювати власні емоції та вправлятися зі стресом; *самопізнання*, яке передбачає розуміння студентами власних сильних і слабких сторін, власних цінностей і мети навчання; *комунікативні навички*, що охоплюють уміння ефективно виражати свої думки та відчуття, а також слухати інших;

мотивація, що ототожнюється зі здатністю ставити перед собою цілі та працювати для досягнення успіху в навчанні.

Під час обміну інформацією між викладачем і студентом за допомогою електронної пошти або дистанційних платформ (як-от Moodle) діалог уповільнюється та стає високоструктурованим, бо відбувається в письмовій формі. Звідси постає вимога до підвищення рівня культури спілкування учасників комп'ютерної комунікації, яка має свої особливості та потребує необхідних знань.

Оскільки така комунікація є уповільненою, то постала потреба в організації комунікативної взаємодії учасників освітнього процесу в різних каналах, на кшталт Viber, Telegram, де всі можуть ставити запитання без обмежень у часі, інколи зловживають комунікативним простором інших членів групи. Так, на запитання студентам «Наскільки часто Ви вдаєтеся до комунікації зі своїми викладачами поза межами їхнього робочого часу?» лише 3,6% опитаних відповіли, що жодного разу.

Рис. 1. Відповіді на запитання студентам «Наскільки часто Ви вдаєтеся до комунікації зі своїми викладачами поза межами їхнього робочого часу?»

Як відомо, спілкування – це взаємодія людей, спрямована на взаємне пізнання й обмін інформацією за допомогою різних засобів комунікацій із метою встановлення взаємин, сприятливих для спільної діяльності (Професійна освіта, 2000). Найширша сфера діяльності людей, де їхнє спілкування набуває особливого сенсу та значення, – освітянська діяльність. Тут принципи та методи спілкування перетворюються на потужний арсенал засобів, що сприяють підвищенню ефективності педагогічної взаємодії.

Спілкування є важливим процесом взаємодії суб'єктів професійної діяльності, у якому відбувається обмін інформацією, досвідом, здібностями. Культура спілкування у вузькому розумінні – це сума набутих людиною знань, умінь і навичок спілкування, які створені, прийняті та реа-

лізуються в конкретному суспільстві на певному етапі його розвитку (Чмут, Чайка, 2006: 19).

У психолого-педагогічному дискурсі обґрунтовується уявлення про педагогічне спілкування як про гармонічне поєднання вербальної та невербальної поведінки рівноправних партнерів, які розуміють, приймають і поважають один одного. Готовність дотримуватися норм і принципів комунікативної культури проявляється в умінні педагога вирішувати комплекс педагогічних проблем; у створенні нормативів поведінки у студентському та педагогічному колективах; у готовності до співробітництва з учасниками освітнього процесу загалом; в емоційній контактності, яка проявляється в чуйності, у співпереживанні; у високому рівні емоційної стабільності; педагогічній толерантності в різних конфліктних ситуаціях, тобто педагогічна комунікація є запорукою успіху в педагогічній діяльності (Лігоцький, 1997).

Мова онлайн-спілкування завжди має відповідати ситуації, культурному та професійному рівню його учасників. Існує багато мовних конструкцій, які допомагають під час спілкування висловлюватися чітко та зрозуміло, полегшують ведення онлайн-бесіди. Найкраще культура онлайн-спілкування проявляється в мовленнєвому етикеті. Мовленнєвий етикет – складна система мовних знаків, що спирається на моральні правила та вимоги, що вказує на ставлення як до інших людей, так і до себе. Його формувало не одне покоління людей і в ньому, як у дзеркалі, відбивається менталітет народу, він є неодмінним складником професіоналізму (Мацько та ін., 2003; Паламар, 1997).

До компонентів, що створюють високий рівень культури спілкування, належать такі:

- етичні норми спілкування, прийняті в даному суспільстві;

- психологія спілкування (категорії, закономірності, механізми сприйняття та розуміння одним одного);

- уміння застосовувати знання етики та психології спілкування з урахуванням ситуації відповідно до норм моралі конкретного суспільства та загальнолюдських цінностей (Чмут, Чайка, 2006).

Етика спілкування дистанційного навчання, та ще й в умовах війни, набула свого значення та правил, оскільки учасники освітнього процесу перебувають у різних, незвичиних для кожного умовах, на різних континентах і в різних часових поясах.

В. Луценко у своєму дослідженні виокремлює такі аспекти спілкування в межах дистанційного курсу (Луценко, 2009):

- 1) намагання уникання багатослів'я;
- 2) простоту, зрозумілість, точність висловлювання;
- 3) уникнення мовленнєвої одноманітності: відбір мовленнєвих засобів відповідно до комунікативної ситуації;
- 4) уміння знаходити спільну мову з будь-яким співрозмовником;
- 5) відтворення зразкового мовлення, пошук свого ідеалу культури мовленнєвої комунікації;
- 6) володіння культурою мови.

Однак в умовах нестійких емоцій, які переживають нині українці, уміння знаходити спільну мову під час дистанційної освіти стало набувати трішки іншої конотації. Саме емоційний інтелект відіграє важливу роль у ситуаціях війни та конфліктів, які можуть викликати інтенсивні емоції та стресові умови для людей. Емоційний інтелект включає в себе здатність розуміти та керувати власними емоціями, розпізнавати емоції інших, а також ефективно взаємодіяти з ними. Військові конфлікти можуть викликати і в мирного населення, яке перебуває в тилу, широкий спектр емоцій, серед яких страх, тривога, гнів, туга тощо. Серед аспектів емоційного інтелекту учасників освітнього процесу під час війни можна виділити такі:

- емоційну саморегуляцію (здатність контролювати власні емоції є важливою для збереження психічного здоров'я у військових умовах. Емоційна саморегуляція допомагає протистояти стресу та тривогам, а також забезпечує стабільність у рішеннях і діях);
- емпатію (здатність сприймати емоції інших людей, особливо тих, хто потрапив у складні ситуації, є важливою під час війни. Емпатія допомагає створити спільноту, підтримку та взаєморозуміння серед людей);
- спроможність вирішувати конфлікти (здатність вирішувати конфлікти конструктивно та без насильства є важливою в ситуаціях війни. Емоційний інтелект допомагає знаходити спільну мову та шляхи врегулювання конфліктів);
- комунікаційні навички (ефективна комунікація важлива в будь-якій ситуації, але особливо важлива під час війни,

коли спілкування може мати стратегічне значення. Здатність виражати свої думки, слухати інших і спілкуватися з різними культурами може допомогти зменшити напруження та визначити спільні підходи до розв'язання проблем);

- стресостійкість (здатність витримувати стрес і пристосовуватися до змін є ключовою для збереження психічного здоров'я під час воєнних подій. Емоційний інтелект може сприяти формуванню внутрішньої стійкості та здатності долати труднощі).

Інтелектуальні здібності є складником психологічної моделі інтелекту як ментального досвіду суб'єкта (Моргун, 2010).

Розрізняють міжособистісний і внутрішньоособистісний емоційний інтелект. Міжособистісний емоційний інтелект базується на властивості людини, спрямовані на себе: здатність формувати точну адекватну модель власного «я» та використовувати цю модель з метою ефективного функціонування в житті, а також здатність людини достовірно розпізнавати настрої, мотиви, вияви темпераменту, прагнення інших і адекватно реагувати на них. Внутрішньоособистісний емоційний інтелект уможливує здатність людини розуміти свої відчуття, їхні витоки, регулювати на цій основі моделі власної поведінки.

Здібності людини, яка володіє емоційним інтелектом, кластеризуються у п'ять груп (Моргун, 2010):

- 1) усвідомлення людиною власних емоцій (потребо-вольові емоційні переживання, спрямованість особистості, спроможність усвідомлювати істинні переживання, розуміння їхнього походження);
- 2) регулювання емоцій (спроможність керувати власними емоціями, самоусвідомлення власних емоцій, володіння вміннями заспокоїти себе, позбутися тривожного стану, суму, роздратованості тощо);
- 3) спроможність мотивувати себе до діяльності (зусилля людини спрямовувати власні емоції на користь досягнення мети, самомотивування, креативну діяльність, уміння відкладати задоволення на віддалену перспективу заради досягнення більш перспективної мети);

Таблиця 1

Ознаки інтелектуальних здібностей

Інтелектуальні здібності			
Конвергентні	Креативні	Навчальні	Пізнавальні стилі
– рівневі властивості інтелекту; – комбінаторні властивості інтелекту; – процесуальні властивості інтелекту.	– кмітливості; – оригінальність; – розуміння; – метафоричність.	– імпліцитна (до інтеріоризації засвоєння); – експліцитна (до екстеріоризації відтворення).	– когнітивні стилі; – інтелектуальні стилі; – епістемологічні стилі.

4) розпізнавання та розуміння емоцій інших (уміння емпатувати під час комунікативної взаємодії);

5) підтримка та доброзичливі стосунки з людьми, або соціальний інтелект (мистецтво позитивного ставлення до інших людей).

Результати та дискусії. Н. Носенко визначає стресозахисну й адаптивну функції емоційного інтелекту (Носенко, 2004). Емоційний інтелект допомагає підтримувати психічне здоров'я та функціонувати ефективно навіть у стресових ситуаціях. Розуміння та використання своїх емоцій, а також ефективна взаємодія з емоціями інших, роблять особистість більш стресостійкою та готовою до подолання труднощів. Стресостійкість є важливою якістю для викладачів, оскільки вони часто стикаються з різними викликами та ситуаціями у своїй роботі. Високий рівень стресостійкості дозволяє викладачам ефективно впоратися із труднощами, зберігати психічне здоров'я та надавати якісне навчання.

Адаптивна функція емоційного інтелекту відіграє важливу роль у сучасному освітньому середовищі, оскільки вона дозволяє викладачам ефективно реагувати на змінні потреби студентів і враховувати різноманітність навчальних стилів. Ця функція забезпечується зміною методів викладання, персоналізацією навчання, індивідуалізацією завдань, створенням індивідуальних завдань і підходів, культурою мовлення, урахуванням міжкультурної різниці, стилюванням і розвитком критичного мислення, відкритістю до зворотного зв'язку, високим ступенем технологічності освітнього процесу, інтеграцією технологій, розвитком самостійності та саморегуляції, підтримкою самостійності, роботою з різними видами знань, інтеграцією міждисциплінарного підходу, управлінням групою та фасилітацією.

Попри вивчення вченими питань культури спілкування, стійкості емоційного інтелекту учасників освітнього процесу закладів вищої освіти, поза увагою залишається емоційна стійкість як складних культур онлайн-навчання в Україні під час воєнного стану, коли кожна людина перебуває в постійній емоційній напрузі, а обсяг комунікативних актів значно виріс і потребує надзвичайних зусиль, насамперед з боку викладачів.

Висновки. Отже, для ефективного онлайн-спілкування в умовах освітнього середовища закладу вищої освіти всім учасникам освітнього процесу необхідно мати, окрім високого рівня комунікативної мовленнєвої культури та культури спілку-

вання, належний рівень емоційного інтелекту. Емоційний інтелект під час стресових ситуацій воєнного часу сприяє командній роботі здобувачів освіти, налагодженню індивідуального розвитку кожного, розв'язанню, а головне – запобіганню конфліктним ситуаціям, емоційному вигоранню викладачів.

З огляду на це і здобувачам освіти, і викладачам варто опановувати знання, правила й уміння застосовувати на практиці норми сучасної літературної мови, зокрема епістолярного стилю, стежити за своїм мовленням і висловлюваннями, інтонацією та гучністю мовлення; не припускати помилок у вимові, уживанні форм слів, побудові речень, щоб не виникало подвійного розуміння сенсу висловлювання; учитися відчувати свого співрозмовника, добирати найбільш прийнятні для кожного випадку слова та конструкції; вдаватися до емпатії та постійної рефлексії з огляду на власні відчуття та переживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башкір О.І., Денисенко А.О. Забезпечення добросовісного освітнього середовища закладу вищої освіти. *Вісник науки та освіти*. 2023. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5\(11\)-372-382](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5(11)-372-382).
2. Башкір О.І. Онлайн-відео застосунки організації активного та інтерактивного навчання. *Перспективи та інновації науки*. 2023. Вип. 1 (19). С. 33–45. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1\(19\)-33-44](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1(19)-33-44).
3. Лігоцький А.О. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем : монографія. Київ : Техніка, 1997. 340 с.
4. Луценко В.І. Деякі аспекти комунікативної культури в дистанційному середовищі. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_6/16.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
5. Стилістика української мови / Л.І. Мацько та ін. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
6. Моргун В.Ф. Емоційний інтелект у багатовимірній структурі особистості. *Постметодика*. 2010. № 6. С. 2–14.
7. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. *Психологія і суспільство*. 2004. № 4. С. 95–109.
8. Паламар Л.М. Лінгводидактичні основи формування україномовної особистості. Київ : Укрзалізниця, 1997. 322 с.
9. Професійна освіта : словник / укладачі: С.У. Гончаренко та ін. Київ : Вища школа, 2000. 381 с.
10. Чмут Т.К., Чайка Г.Л. Етика ділового спілкування : навчальний посібник. 5-те вид., стер. Київ : Вікар, 2006. 223 с.

REFERENCES

1. Bashkir, O.I., Denysenko, A.O. (2023). Zabezpechennia dobroshesnoho osvitnoho seredovyshcha zakladu vyshchoi osvity [Ensuring a

virtuous educational environment of a higher education institution]. *Visnyk nauky ta osvity*. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5\(11\)-372-382](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5(11)-372-382) [in Ukrainian].

2. Bashkir, O.I. (2023). *Onlainovi zastosunky orhanizatsiiaktyvnohotainteraktyvnohonavchannia* [Online applications for organizing active and interactive learning]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*. Vyp. 1 (19). S. 33–45. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1\(19\)-33-44](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1(19)-33-44) [in Ukrainian].

3. Lihotskyi, A.O. (1997). *Teoretychni osnovy proektuvannia suchasnykh osvitnikh system* [Theoretical foundations of designing modern educational systems] : monohrafiia. Kyiv : Tekhnika. 340 s. [in Ukrainian].

4. Lutsenko, V.I. (2009). *Deiaki aspekty komunikatyvnoi kultury v dystantsiinomu seredovyshchi* [Some aspects of communicative culture in a remote environment]. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_6/16.pdf [in Ukrainian].

5. Matsko, L.I., Sydorenko, O.M., Matsko, O.M. (2003). *Stylistyka ukrainskoi movy* [Stylistics of the Ukrainian language]. Kyiv : Vyshcha shkola. 462 s. [in Ukrainian].

6. Morhun, V.F. (2010). *Emotsiinyi intelekt u bahatovymirni strukturi osobystosti* [Emotional intelligence in the multidimensional structure of personality]. *Postmetodyka*. № 6. S. 2–14 [in Ukrainian].

7. Nosenko, E.L. (2004). *Emotsiinyi intelekt yak sotsialno znachushcha intehralna vlastyvist osobystosti* [Emotional intelligence as a socially significant integral property of the individual]. *Psykhohohiia i suspilstvo*. № 4. S. 95–109 [in Ukrainian].

8. Palamar, L.M. (1997). *Linhvodydaktychni osnovy formuvannia ukrainomovnoi osobystosti* [Linguistic foundations of the formation of Ukrainian-speaking personality]. Kyiv : Ukrzaliznytsia. 322 s. [in Ukrainian].

9. *Profesiina osvita: slovnyk* [Professional education: Dictionary] (2000) / ukladachi: S.U. Honcharenko, I.A. Ziaziun, N.H. Nychkalo, O.S. Dubynchuk. Kyiv : Vyshcha shkola. 381 s. [in Ukrainian].

10. Chmut, T.K., Chaika, H.L. (2006). *Etyka dilovoho spilkuvannia* [Ethics of business communication]: navch. posibnyk. 5-te vyd., ster. Kyiv: Vikar. 223 s. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 27.11.2023.
The article was received 27 November 2023.*